

DEMOCRATEN 66

Van alle nieuwe partijen die na 1918 zijn opgericht is **Democraten 66** (D66) in veel opzichten de succesvolste gebleken. Niet alleen heeft de partij bij meerdere verkiezingen de ‘tien procent grens’ overschreden, ook heeft zij als enige nieuwkomer verschillende malen deelgenomen aan de regering.

Tot 2002 is de geschiedenis van D66 er een geweest van pieken en dalen. De partij is opgericht op 14 oktober 1966, daags na de val van het kabinet Cals in de ‘nacht van Schmelzer’. Een maand voor de oprichting was reeds een initiatiefcomité opgezet, dat een brochure uitbracht met de titel *Appèl aan iedere Nederlander die ongerust is over de ernstige devaluatie van onze democratie*. Hierin werd een plan ontvouwd voor de ‘her-democratisering van het politieke bestel’. Daarvoor achtte de partij staatkundige hervormingen nodig, zoals een gekozen minister-president, de invoering van een districtenstelsel met meervoudige afvaardiging en het gebruik van referenda. Op een congres in december 1966 stelde D66 haar verkiezingsprogramma vast en werd een kandidatenlijst vastgesteld met het oog op de Tweede-Kamerverkiezingen van februari 1967. Als lijsttrekker werd H.A.F.M.O. (Hans) van Mierlo, oud-journalist van het *Algemeen Handelsblad*, gekozen. Van Mierlo hoopte dat D66 voor een ‘ontploffing’ van het volgens hem achterhaalde politieke stelsel kon zorgen.

De Tweede-Kamerverkiezingen van 1967 leverden D66 meteen zeven zetels op, het hoogste aantal dat een nieuwkomer tot op dat moment had behaald. Hoewel door de opkomst van D66 staatkundige hervormingen een prominenter plaats op de politieke agenda hadden gekregen, was van een ‘ontploffing’ van het partijstelsel echter geen sprake. Nadat D66 bij de Provinciale-Statenvkiezingen van 1970 minder winst had geboekt dan was gehoopt en zij bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1971 was bleven steken op elf zetels, knoopte de partij gesprekken aan met de Politieke Partij Radikalen (PPR) en de PvdA om te komen tot de vorming van een Progressieve Volkspartij. In 1972 werd door de drie partijen een gezamenlijk verkiezingsprogramma (*Keerpunt '72*) vastgesteld en een schaduwkabinet gevormd. De Tweede-Kamerverkiezingen van november 1972 waren echter teleurstellend voor D66: men verloor vijf van de elf zetels. De PvdA won daarentegen sterk en besloot vervolgens af te zien van de plannen voor vorming van een nieuwe partij. Wel werden D66 en PPR opgenomen in het kabinet-Den Uyl, dat in 1973 aantrad. D66 leverde in dat kabinet een minister (J.P.A. Gruyters) en drie staatssecretarissen.

De eerste deelname aan een coalitie liep voor D66 uit op een catastrofe. Eind 1973 besloot fractievoorzitter Van Mierlo terug te treden ten gunste van J.C. (Jan) Terlouw. Van de 6000 leden die de partij in 1970 had, waren er in 1974 nog slechts enkele honderden over. Bij de in hetzelfde jaar gehouden gemeenteraads- en Provinciale-Statenvkiezingen behaalde de partij nog niet 1% van de stemmen. In september 1974 stemden 242 van de 427 aanwezige leden voor opheffing van de partij. Omdat de statuten van de partij een tweederde meerderheid voor dit ontbindingsbesluit vereisten, bleef de partij bestaan.

In 1976 lukte het Terlouw om de partij weer nieuw leven in te blazen. Als voorwaarde voor deelname aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1977 stelde hij de eis dat 66.666 personen zich voor deze deelname uitspraken en dat zich 1666 nieuwe partijleden zouden aanmelden. Beide doelstellingen werden bereikt. De Tweede-Kamerverkiezingen van 1977 leverden een bemoedigend resultaat op: acht zetels werden veroverd. Wel belandde de partij in de oppositie. Onder Jan Terlouw zou de partij zich profileren als ‘het redelijk alternatief’. Het milieu nam een belangrijke plaats in op de politieke agenda van de partij. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1981 behaalde D66 een groot succes: van 8 naar 17 zetels. De partij nam samen met CDA en PvdA plaats in het kabinet-Van Agt II. Al na een jaar viel dit kabinet omdat de PvdA-bewindslieden opstapten. Samen met CDA vormde D66 tot aan de Tweede-Kamerverkiezingen van 1982 een rompkabinet. Wederom bleek de regeringsverantwoordelijkheid tot interne conflicten in de partij te leiden. Als minister van Economische Zaken kreeg Terlouw veel kritiek uit eigen gelederen. Zijn herverkiezing als lijsttrekker was binnen de partij dan ook uiterst omstreven. Ook electoraal viel de partij weer terug. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1982 verloor de partij elf van haar zeventien zetels. Terlouw vertrok als politiek leider en werd opgevolgd door Maarten Engwirda.

Na deze verkiezingsnederlaag kwam de partij wederom in een identiteitscrisis. Het ledental liep sterk terug (van 18.000 in 1981 tot 9000 eind 1984), en bij de Europese-Parlementsverkiezingen in 1984 behaalde de partij geen enkele zetel. De neergaande lijn werd gestopt nadat in januari 1986 Van Mierlo als politiek leider terugkeerde. Van Mierlo meende dat de partij zich wederom moest

concentreren op staatkundige hervormingen. De terugkeer van Van Mierlo leverde de partij bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1986 drie zetels winst op (van zes naar negen). Drie jaar later, bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1989, werden nogmaals drie zetels gewonnen (van negen naar twaalf). Ook het ledental steeg weer, tot 15.000 leden in 1994. In dat jaar behaalde D66 haar grootste electorale succes tot op heden. Bij de Tweede-Kamerverkiezingen in dat jaar verdubbelde de partij haar zeteltal (van twaalf naar vierentwintig). Door de sterke winst was de partij bovendien bijna onmisbaar geworden voor de vorming van een nieuwe coalitie. Door de druk van D66 kwam een coalitie tot stand van D66, VVD en PvdA, het zogenaamde paarse kabinet. Daarmee werd een door Van Mierlo (en velen in zijn partij) lang gekoesterde wens werkelijkheid: een regering zonder het CDA. Met vier ministers was de partij bovendien sterk vertegenwoordigd in het paarse kabinet-Kok I.

Bij de Tweede-Kamerverkiezingen van 1998 bleek wederom dat de regeringsdeelname ten koste van de electorale aantrekkingskracht van de partij was gegaan. De terugval was evenwel minder groot dan bij voorgaande regeringsdeelnames. Onder leiding van Els Borst-Eilers behaalde de partij veertien zetels. In het tweede paarse kabinet-Kok was de partij wederom vertegenwoordigd, zij het met minder ministersposten. In 2000 zegde de partij haar vertrouwen in het kabinet op, nadat de Eerste Kamer voorstellen voor invoering van bindende referenda had verworpen (de zogenaamde Nacht van Wiegel). De breuk werd echter gelijmd. In 2002 viel het kabinet alsnog. Bij de kort na de val gehouden Tweede-Kamerverkiezingen behoorde D66 - samen met de andere regeringspartijen - tot de grote verliezers. Onder leiding van Thom de Graaf behaalde de partij zeven zetels.